

'... ונקראת 'ענייה' לפי שספור ההגדה הוא לתשובת שאלה, וגם כמו שאמרו ז"ל דעניה בקול רם, וכן ספור יציאת מצרים, כמו שאמרו 'כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא' – שהיה בקול. וזכר 'זיתא פסחא' דהוא הגורם אכילת פסח ומצה לקול הרם, כי ודאי אי אפשר הרמת הקול אלא כאשר צעק לבו אל ה' מקירות הלב, ומצה הוא הולדת העניות בנפש, שעומד ומצפה לרחמי שמים כעני בפתח, ואחר כך פסח הוא בשר, שאיתא בחולין על פסוק כי ירחיב וגו' דמורה על עשירות והרחבת גבול. וכך נרחב בלב חיות הנפשי, וזה ענין ספור יציאת מצרים דרך שאלה ותשובה דוקא, כי ישאלך בנך וגו', ואפילו חכם שואל לעצמו – שהשאלה הוא העוני ואחר כך ענני במרחב י-ה, הוא הענייה דברים הרבה הנולד מתוך העוני... (מתוך קונטרס עת האוכל יד).

דף פו

'מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא. – לא, דאכלי בארעא ואמרי באיגרא. פשט הדברים שהפסח אינו נאכל בגגים ועליות. וקשה, התנן (פא): 'נטמא מיעוטו והנותר שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן', והלא אין שורפים קדשים אלא במקום אכילתם (כדלעיל שם ובדף כד). אם כן כיצד שורפים את הפסח על הגגות [אמנם הרמב"ם השמיט גגות ולא הזכיר אלא 'חצרותיהן']?

תשובת מורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א: בגגין שוין לקרקע עזרה.

בפשטות משמע שאף אם מוגבהות מקרקע העיר, כסתם גגין, כל שהם שוים בגובה לקרקע עזרה – נתקדשו. וזה דבר חדש. גם לפי"ז יכולה הגמרא להעמיד 'הלילא פקע איגרא' בשוין לקרקע עזרה.

תשובת הג"ר אביגדר נבנצל שליט"א: 'כמדומני י"א דרק גגין דהיכל לא נתקדשו ורק פסח הוא דין מיוחד של אכילה בבית'.

שו"ר שהקשה ותירץ כן בספר אור שמה (בית הבחירה ו,ז). וביאר שדוקא לענין עזרה והיכל שמצוה לבנות 'בית', לא נתקדשו גגים ועליות, משא"כ באכילת קדשים קלים אין צריך 'בית' דוקא שהרי נאכלים גם בחוץ, אם כן הלא כל האויר נתקדש, ומסתבר ודאי שבכלל זה אף האויר שמעל הגגים והעליות. ולא דנו בסוגיא אלא לענין אכילת הפסח. ופירש שאעפ"י שגם הפסח יכול להאכל בחוץ כשאר קדשים קלים, אך בשתי חבורות האוכלות ביחד צריכה כל חבורה לעשות היקף לעצמה (כ"כ הרמב"ם), והטעם הוא כדי שתהא כל חבורה בבית לעצמה, ועל כן הקשו כיצד אכלו על הגג חבורות הרבה [שכן משמע מ'פקע איגרא'] הלא כיון שגגים לא נתקדשו ואינם אלא כאויר העיר, שוב אין מתקיים 'בבית אחד יאכל' כי אין מועיל ההיקף אלא ב'בית'. וכתב שפירוש זה דחוק. [שהיו יכולים להעמיד בחבורה אחת. גם עצם הסברא צ"ב מדוע לא מועיל היקף בחוץ. גם מסתימת דברי הגמרא אין במשמע שהקשו מדין ההיקף שאינו מפורש כלל בגמרא].

ואולם לפי הנראה מדברי הגרא"ג שליט"א, אכן אין הפסח נאכל אלא 'בבית', כפשט המקרא 'בבית אחד יאכל'. ולפי זה צריך לפרש קושיית הגמרא שתלתה דין אכילת הפסח בגג לדין קדושת גגים ועליות, משום שאם גגים ועליות לא נתקדשו הטעם הוא שאינם בכלל 'היכל' ו'עזרה' וא"כ ה"ה אינם בכלל 'בית' וכיצד נאכל על הגג, אבל אם נתקדשו הרי שגם הם בכלל 'בית'.

ונראה לכאורה לפי"ז שבעליות ודאי אפשר לאכול הפסח, שהרי ודאי שם 'בית' על העליה, שכל חדר מקורה הוא בית לכל הלכות התורה [ומ"מ לא נתקדש בקדושת עזרה כיון שהוא רשות לעצמה]. ולא דנו אלא על הגג, האם הוא נטפל לבית שתחתיו. ואף לפירוש האו"ש מסתבר שכשאוכלים בעליה שתי חבורות ויש היקף ביניהם שמועיל, שהרי סוף סוף הם ב'בית'.

ולפי זה מה שכתב הרמב"ם (טא) שהגגים והעליות אינם בכלל הבית. היינו רק לענין הוצאה חוצה [שזוהו הנושא המדובר שם], ולעולם אפשר שאוכלים שם. [וגם להאו"ש על כרחנו לפרש כן דברי הרמב"ם, שהלא לשיטתו נאכל הפסח בגג בחבורה אחת].

'אמר רב יוסף: מהיכל ניקום וניתבי איניש?! שאני היכל...'. מכאן כתבו הפוסקים (מרדכי פ"ק דשבת רכח – מובא בשו"ת מהר"ק קסא ד"ה ונחזור, ובבית יוסף ושאר פוסקים או"ח קנא, יב) שיש להסתפק אם מותר להשתמש בכל מיני שימושים על גג בית הכנסת [ושימוש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם – ודאי אסור]; שמא יש לדמותן לעליית ההיכל שנקדשה, או לשאר גגין ועליות. ועיין עוד בסמוך.

א. לענין הלכות דאורייתא יש להחמיר בספק זה שמא יש לבית הכנסת קדושת היכל, ולענין דרבנן יש להקל משום 'ספקא דרבנן' (ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א קלב).

ב. לענין צירוף למנין נפסק שהעומד על הגגים והעליות אינו מצטרף עם העומדים בתוך הבית, שהגגים והעליות אינם בכלל הבית, וכשם שהמוציא מהבית לגג עובר בלא תוציא מן הבית (או"ח נה. ע"ש בבהגר"א ס"ק כז. ואולם ישנה דעה שמצטרף – ע' באו"ז ח"א ה).

[זו לשון הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו 'יערות דבש' (דרוש ט ד"ה אלו):

'... ובאמת בגולה קדושת בית הכנסת יש לה קדושת היכל ממש, כי תפלה בלחש היא במקום קטורת, ויבא דבר שבחשאי, ולכך הוא מן הלב, כי משם עולה קיטור החיוני לראש והוא קטורת. ועל זה נאמר ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה – כי אין לך מנחה טהורה יותר מתפלה בכוונה בלי מחשבה זרה ובתום לבב ונקי כפים, היא המגרשת רוחות רעות, היא המקשרת ישראל לאבינו שבשמים, ולכן נקראת 'קטורת' – קשר בינינו לה'. ולא היו מקטירין קטורת אלא בהיכל, ואם כן יש לבית הכנסת קדושת היכל אשר עליות בו נתקדשו.

ולכך הטיבו את אשר החלו ליפות העליות וקירות לרומם בית ה' ולהתנאות לפניו וללבן הכתלים, וכבר מבואר במשנה (מדות ג, ד) וכן העתיקו הרמב"ם (בית הבחירה ד, יג) דבכל שנה היו מלבנים ההיכל, להורות כי זהו תכלית האדם והוא ביתו בית קבע ופרוודור לעלות משם לשמים'].

'אמר רב יוסף: מהיכל ניקום וניתבי איניש?! שאני היכל דכתיב ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגזכיו ועליותיו... הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל... ואלא קשיא גג קודש... לאותן שתי אמות...'. מבואר בסוגיא (וכן פירש רש"י כאן ותוס' בשבועות יז:) שעליות שמעל ההיכל – קודש, שלא כשאר עליות שבעזרה, ואילו גג ההיכל לא נתקדש (וצ"ע במה שכתב בספר משך חכמה (תרומה כו, יד) בשם רש"י ותוס' בשבועות שגם הגג נתקדש).

חילוק זה צריך באור; מה סברה היא שהגג אינו קדוש ואם יבנה לו מחיצות ושוב ייקרא 'עליה' יתקדש. ועוד, וכי משום שזכר הכתוב 'עליותיו' מוכח שקדשו גם את העליות, והלא אפשר שהיו צריכים לעליות לצרכים אחרים, ומנין שיתקדשו בקדושת ההיכל. ועוד, הלא אי אפשר לעליה בלא גג, ואם כן גם הגג הוא בכלל תבנית האולם ומאת ד'?

ונראה בבאור פשט הגמרא, משום שמפורש בכתוב (בדברי הימים ב) שגובה האולם מאה ועשרים אמה, ובכלל זה העליות שעל גביו [כי חלל האולם עצמו היה גובהו שלשים אמה בלבד כמפורש בספר מלכים וברש"י], הרי להדיא קרא הכתוב את כל הגובה הזה בשם 'היכל', ולכן כשקדשו את הרצפה נתקדש כולו, והעליות אינן מפסיקות מפני שהכל בכתב מיד ד', וכולן בכלל 'היכל'. אבל הגג שהוא מעל גובה ק"כ אמות אינו כלול בשם 'היכל' ולכן לא נתקדש.

[ובזה מובנים דברי הרדב"ז (לה) לענין כניסה למקום המקדש בזמן הזה, שכיון שהנכרים השליכו שם עפר רב והוא עתיד להיפנות, הריהו חוצץ ומפסיק על פני אדמת הקודש. ורק במקום ההיכל אסור ליכנס משום שנתקדשו עליותיו. ותמדהו על כך הגרצ"פ פרנק והגרז"ר בנגיס, הלא מבואר בסוגינתנו שרק

עליות ההיכל נתקדשו אבל גגו לא נתקדש, ואם כן לדבריו מדוע ייאסר לילך על העפר שעל גבי מקום ההיכל – אך לפי האמור מובנים דבריו, מפני שיש להסתפק שמא הוא בתוך גובה ק"כ אמה של ההיכל ואם כן הרי נתקדש כל הגובה הזה כאמור, שהרי אין חילוק עקרוני בין עליות לגג אלא כל שהוא בתוך ק"כ נחשב 'היכל' ונתקדש, וכל שהוא למעלה מזה לא נתקדש] (עפ"י מנחת שלמה צא, יד).

והביא שכן כתב מהרי"ט בשו"ת ח"ב ד. אלא שהעיר מדברי הפוסקים שכתבו להסתפק אודות בית הכנסת שמא יש לו קדושת היכל ויש לאסור שימושים בעלייתו, והלא לפי המבואר שונה ההיכל שכל שיעור הגובה קראו הכתוב בשם 'היכל' (וכבר תמה על כך המהרי"ט).

ולכאורה יש לפרש כונת הפוסקים שחכמים נתנו לבית הכנסת דין היכל לקדש עליותיו, ואעפ"י ששם הטעם משום שגילה הכתוב, מכל מקום השוו חכמים דינו לדין ההיכל.

עוד יש לומר שעיקר השוואת הפוסקים היא לאידך גיסא; כלומר, מצד הסברה היה נראה להחמיר שלא להשתמש בעליות בית הכנסת משום בזיון [וכמו שהרעיש על כך ב'מור וקציעה' לריעב"ץ], אלא שיש להסתפק להקל שמא כשם שמצינו בעליות העזרה שאינן קדושות כעזרה עצמה, כך אפשר שהקלו בעליות בית הכנסת, להשוותן לעליות עזרה. ועל זה צדדו שמא שיהיה לעליות ההיכל הלכך אין להקל.

והנה כתב הבאור-הלכה (קנא, יב) שאף שכתבו הפוסקים להסתפק בעליות בית הכנסת, אך גג בית הכנסת חמור יותר ופשוט שאסור להשתמש עליו, כגון לשטוח בגדים או לייבש פירות, ומשנה ערוכה היא (במגילה כח) שאפילו בחורבנו אין שוטחים פירות על גגו.

ויש תמיהה על כך הלא בסוגיתנו מבואר שעליות ההיכל נתקדשו ולא גגו, הרי שהעליות חמורות מהגג וא"כ כל מה שנסתפק הפוסקים שייך רק בעליות ביהכ"נ שמא דינם כעליות ההיכל, אבל הגג אין לנו לאסור כלל. ואכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו יח) שגג קל מעליות, ולא אסרה המשנה אלא שטיות פירות שהוא שימוש של בזיון, אבל שאר שימושים אינם גרועים מעליות. ואולם לפי ההסבר האמור מובן שאין לחלק בין גג לעליות בבית הכנסת, כי גם בהיכל אין חילוק עקרוני ביניהם, אלא כל מה שנכלל בגובה ההיכל נתקדש וכל מה שמחוצה לו לא נתקדש. ואם כן בבית הכנסת אין מקום להקל בגג יותר מעליה, ושוב יש לומר שגג ביהכ"נ חמור מהעליה מפני שהוא גלוי לכל, ומיושבים דברי הבאור-הלכה וכמו שכתב בקיצור ב'מנחת שלמה' שם. ע"ע בהרחבה בענין קדושת גגין ועליות, בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב מ.

הלשכות הפתוחות לקודש. חילוקי הלכותיהן, ע' במובא ביוסף דעת זכחים נו.

'תא שמע, וגגו קודש... אמר רב חמא בר גוריא: לאותן שתי אמות...' יש מי שפירש [דלא כרש"י ותוס'] שלענין זה אמרו גגו קודש, למדוד את בנין הגג וציפוי באותן שתי אמות שהיו בשושן הבירה, אבל אינו קדוש ממש (רא"מ הורביץ).

'שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של משה חצי אצבע, וזו שעל קרן מזרחית דרומית היתה יתרה עליה בחצי אצבע... חדא לכספא ודהבא וחדא לבניינא.' וסימנך: 'מצפון זהב יאתה' – זו שמודדים בה זהב היתה בצד צפון.

נראה טעם ליתור חצי אצבע, על פי מה שכתבו הראשונים (ע' במאירי עירובין ג: ב"י יו"ד רא בשם הרשב"א) שהאמה השוחקת עודפת על העצבת חצי אצבע [כ-2 אחוז], והרי אמרו (בעירובין שם) שיש למדוד באמה שוחקת לחומרא, נמצא שכל המדידות במקדש היו נעשות בעצבת שהיא האמה המדויקת בצמצום (כן כתב בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א קו – דלא כהמנ"ח צה), אבל לאומנים יש למדוד לחומרא בשוחקת. ולשאר דברי שאינם יקרים, הכפילו שיעור זה לקודש.

'שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד – אלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין'. רש"י מפרש: הרשות נתונה להם להסב פניהם אלו מאלו, כי סובר תנא דמתניתין הפסח נאכל בשתי חבורות [ומשמע שלדברי רבי שמעון האוסר לאכול בשתי חבורות כדלהלן, אסור להסב פנים אלו מאלו, וגם הכלה שדרכה בכך לא תהפוך פניה. וצ"ע אם איסור דרבנן הוא או שמא מדאורייתא כשמסיבים אלו מכנגד אלו הרי כאן שתי חבורות].

אבל הרמב"ם (קרבן פסח ט, א) מפרש: כל חבורה צריכה לעשות היכר שהיא לעצמה כדי שלא ייראו מעורבים. [וגרס הרמב"ם בדרשה דלעיל (פה):] לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה – צריך ליתן לו 'חוצה' למקום אכילתו, כלומר היקף והיכר. אבל רש"י לא גרס כן ולכן פירש המשנה באופן אחר (עפ"י כסף משנה; מנחת חינוך טו, טז). ובחזו"א (קכד, לדף פו סק"א) פירש שאין חובה להקיף את החבורה אלא חייבו חכמים לשתי חבורות להפוך פניהם אלו מאלו כדי שלא יאכלו בני חבורה זו משל החבורה האחרת].

'כשהשמש עומד למזוג, קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו'. רש"י מפרש קופץ את פיו מפני החשד, שלא יראה שאוכל עם החבורה האחרת [ומדובר בשמש המשמש לשתי החבורות]. ולפירושו מדובר כאשר אין שום דבר בפיו, ואף על פי כן קופצו להוציא מן החשד.

ואולם הרמב"ם (קרבן פסח ט, ד) מפרש כנראה באופן אחר: מדובר כשיש לשמש מבושר הפסח בתוך פיו, וכאשר קם למזוג לבני חבורתו מהמיחם שבאמצע, קופץ פיו ומחזיר את פניו לכיוון חבורתו, שאסור לו לאכול שם, עד שמגיע אצל חבורתו ואז אוכל את מה שבפיו.

ומה שלא נפסל הבשר שבפיו מדין 'יוצא' כתב המנחת-חינוך (טו, ד) שאין נפסל הבשר עד שיצא לחבורה אחרת או לבית אחר, וכלשון הגמרא לעיל 'מחבורה לחבורה', אבל כאן שעומד למזוג ואינו בא לחבורה האחרת [דלא כרש"י שמפרש שמוזג לבני החבורה האחרת – שפירש כן לפי טעמו שמפני החשד הוא, אבל לפירוש הרמב"ם השמש מוזג לבני חבורתו], אמנם אסור לו לאכול במקום המיחם כי הוא מחוץ לחבורה, אך אין כאן 'יוצא', שלא בא לחבורה האחרת.

ולכאורה יש לשמוע מדברי הרמב"ם (ט, א-ב) שהאיסור והפסול אמורים גם כשאין חבורה אחרת, שכן כתב שגגים ועליות אינם בכלל הבית, ובמאי מיירי, אם יש שם חבורה אחרת, הלא אף בבית אחד אסור, אלא ע"כ כשאין שם חבורה ואעפ"כ אסור להוציא לשם. וכן משמע ממה שהכליל יציאה זו עם שאר יציאת בשר קדשים, והרי שם בכל אופן נפסל.

ובחזו"א (קכד, לדף פה): נסתפק לומר שביציאה חוץ לחבורה נפסל הגם שלא בא לחבורה אחרת. ואכן הקשה (שם) לדף פו סק"ד) מדוע לא נפסל הבשר בתוך פיו. וכתב שצריך לומר לדעת הרמב"ם כיון שנכנס הבשר בפיו, נחשב כיצא כבר מתוך החבורה, ושוב אין חייבים עליו הוצאה נוספת, אך יש בו עדיין משום איסור אכילה בשני מקומות, וכעין יצאו שנים.

ואפשר אולי לפרש באופן אחר, שלכך לא נפסל הבשר בפי השמש כי אין זו 'יציאה חוצה' מהחבורה, כי כן הדרך ששמש הסעודה יוצא למיחם, והמיחם שייך לשתי החבורות הלכך לא יצא ממקום חבורה, ומכל מקום אסור לאכול שם מפני שאוכל במקום של שתי חבורות שאין היקף מחיצה באותו מקום, על כן אסור לאכול שם, וכמוש"כ הרמב"ם שצריך לעשות היקף.

זוהכלה הופכת את פניה ואוכלת... דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר... –

'... ובמקום קבוץ לדברי הרשות, ואף בחתונות, מסופקני אם יש האיסור זה (של תערובת אנשים ונשים) באופן שליכא חשש יחוד. ויותר נוטה שליכא לאיסור זה דהא אשכחן באכילת הפסח שהיו אוכלין האנשים והנשים בבית אחד והיו שם כמה משפחות שאין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה כדאיתא בפסחים דף סד ובמדרש רבה איכה איתא, תני ר"ח אפילו מ' ואפילו נ'. בר קפרא אמר אפילו ק' – דלרבי שמעון אין הפסח נאכל בשתי חבורות ואם יעשו מחיצה ביניהם הרי יחשבו כשתי חבורות, כדאיתא בפסחים דף פ"ו. ומדרבי שמעון נשמע שגם לרבי יהודה אף שנאכל בשתי חבורות לא חייבו

שהנשים יאכלו בחבורה אחרת. וגם בדף צ"א תנן... וגם הא דהכלה הופכת פניה, שפרש"י על מה שאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מפני שהיא בושה לאכול לעיני האנשים על ידי שמסתכלין בה – שאין שייך בפני אביה ואחיה אלא בפני אנשים אחרים – אם כן מפורש שלא היה מחיצה ביניהם. אבל בבית הכנסת ובשעת התפלה הוא איסור ברור ומדאורייתא וצריך שתהיה מחיצה... (מתוך תשובת אגרות משה אר"ח ח"א מא).

'יכול יהא האוכל אוכל בשתי מקומות, תלמוד לומר...' מדובר על אכילה בשני מקומות ללא שנפסל הבשר ב'וצא' – כגון שמלכתחילה חילקו את הבשר והניחוהו בשני מקומות, ואסור לאוכל כאן לילך ולאכול חלק הפסח שהוא נמצא במקום האחר (מנחת חינוך טו, יז). ואם הניחו בשני מקומות, לא נאסר הבשר ולא עבר ב'לאו' אלא חזור ומכניסו תוך חבורתו ואוכלו (חזון איש קכד. ונסתפק שם אם עבר ואכל בשני מקומות באופן כזה, האם עובר ב'עשה' בלבד; 'בבית אחד יאכל', או שמא עובר גם ב'לא תוציא').

'השמש שאכל כזית בצד התנור, אי פקח הוא ממלא כריסו. ואם רצו בני חבורה לעשות עמו טובה, באין ויושבין בצדו'. מבואר שאין איסור לבני חבורה ליטול את הפסח ולאכול במקום אחר אף על פי שהשמש התחיל באכילתו במקום זה. מכאן למד המנחת-חינוך (טו, יז) שאותם מבני חבורה שעדיין לא התחילו לאכול, מותר להם להוציא את הבשר למקום אחר ולאכול שם. אין איסור הוצאה מהחבורה אלא לאותם בני החבורה שהתחילו לאכול או לאדם אחר שאינו מבני החבורה, אבל לא לבני החבורה שעדיין לא התחילו אכילתם.

לכאורה יש מקום לומר מצד הסברה שכל שקבעו עצמם לאכול בצוותא, נקבעה חבורתם ואינם יכולים להוציא למקום אחר הגם שלא התחילו לאכול [ואף אם נאמר שכל עוד לא התחיל אף אחד מבני החבורה באכילה לא נקבעה החבורה אפילו זימנו עצמם, וכמו שמשמע מהתוספתא (כאן ספ"ג ובמכות ג, א) ומהירושלמי, אך אפשר שאם זימנו עצמם לאכול במקום מסוים וגם חלק מבני החבורה התחילו באכילה, נקבעה כל החבורה]. ואין ראייה מכאן להתיר, כי ודאי באכילת השמש לא נקבעה חבורתם בכך. אבל אם ננקוט שכל שלא התחילו הכל אכילתם בפועל לא נקבעה החבורה, נראה לכאורה שכשם שמותר לאלו שלא התחילו באכילה ליטול מן הבשר ולאכול במקום אחר, כך יהא מותר לעשות כן לאלו שהתחילו לאכול או לאנשים שאינם מבני החבורה, שהרי הבשר שהוציא לא נקבע לו עדיין מקום לאכילה. ומה חילוק יש מי המוציא. ובכל אופן, למאן דאמר אין הפסח נאכל בשתי חבורות, אם השמש אכל בצד התנור, לא יאכלו בני החבורה במקום אחר, כי אז נמצא הפסח נאכל בשתי חבורות. כן מפורש במאירי.

מהלשון **'שאכל כזית'** יש לדייק שאם אכל פחות מכזית, מותר לילך למקום אחר ולאכול עוד ואין זה שייך לדין **'חצי שיעור'** האסור מהתורה. אמנם אם אכל כזית במקום זה, נראה ודאי שאסור לו לאכול כלום במקום אחר כדין **'חצי שיעור'** (מנחת חינוך טו, יז).

(ע"ב) על לשון ר"ל **'אם למסורת / למקרא'** – ע' במובא בקדושין יח.

'ותיבעי לך איבעיא, סילוק מחיצה ועשיית מחיצה מי הוי כב' מקומות וכב' חבורות דמי או לא. תיקו'. יש לעיין, בשלמא סילוק מחיצה אפשר שאינו נחשב כשני מקומות, אבל עשיית מחיצה למה לא תהא כשתי חבורות? [ואין במשמע שמסתפק בדבר משום מחיצת עראי]. ונראה שכיון שהם במקומם, שכבר נצטרפו לחבורה אחת – אין המחיצה מפסקתם, אכן אם מחציתם עברו למקום אחר – ודאי נעשו שתי חבורות (חזון איש קכד).

'בעל השם אני'. רש"י פרש: מקטנותי כך קוראים לי, 'רב הונא'. אפשר שאביו היה קורוהו כן כי לא רצה להזכיר את השם 'הונא' ללא תואר של כבוד מפני כבוד אביו או רבו, וכדרך שמובא (בערוך ערך 'אבי') שרבה בר נחמני הסב את שמו של בן-אחיו נחמני ל'אבי', שהוא התרגום הארמי של 'אבי', כיון שלא רצה לקרוא לו בשם אביו ללא תואר כבוד (עפ"י 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' קצ). רבנו חננאל מפרש **'בעל השם אני'** – סמוך בישיבה אני, ובוזה השם אני ידוע. מהרש"א הסביר דברי ר"ח שלא היה ידוע להם כלל אם הוא מוסמך אם לאו, ולכך הודיעם שהוא מוסמך, כי במקום שאין מכירים בו אם הוא ת"ח, מודיע עצמו להם.

'אמר להו: כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה (חוץ מצא). – מאי טעמא כי יהבי לך כסא קבלת בחד זימנא? – אמר להו: מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול'. כתב מהרש"א: מדוע לא אמר להם את הננימוק הקודם – כי העדיף לומר להם דבר שהוא מדינא דגמרא (מובא בבבא-מציעא פז), ולא רק מהלכות דרך ארץ.

לפירוש זה עדיין יש לשאול על שאלתם, מאחר וכבר אמר להם 'כל מה שיאמר בעה"ב עשה', מה מקום לשאלו עוד על קבלת הכוס? והמגן-אברהם (קע סק"י) פירש שהסירוב לקבל בפעם ראשונה מפני הנימוס, אינו סותר לכלל 'כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה', מאחר ולבסוף הוא עושה דבריו. אדרבה, משום מדת דרך ארץ יש לו לסרב [שלש פעמים. 'הלכה ברורה'] עד שיפציר בו. ורק משום 'אין מסרבים לגדול' קיבל הכוס בפעם ראשונה. הרש"ש הקשה על דברי המגן-אברהם, אם כן מדוע ישב על המטה מיד. ולא ידעתי מנין לו שישב מיד ולא סירב מעט, והרי לא אמרו 'בחד זימנא' אלא גבי קבלת הכוס. ותירוץ הרש"ש שלא שייך 'כל מה שיאמר בעה"ב' אלא באמירה ולא כשמושיט לו איזה דבר ללא אמירה – אין נראה מסברה.

'חוץ מצא' – פירושים ורמזים שונים ניתנו בדבר; יש מפרשים: כגון שאומר לו בעל הבית לצאת לשוק לעשות לו עסק כלשהו – אין צריך לעשות כי אין זה כבודו לילך לשוקים שאינו מכיר בהם (עפ"י ב"ח או"ח קע). – אם אמר לו בעל הבית לצאת מאכסניה שלו – לא יצא ממנה, שאין לאדם לעזוב אכסניתו ללא סיבה מיוחדת (עפ"י מטה משה, מובא במגן אברהם שם). – כשאומר לו 'צא', שוב אין לדבריו תוקף של דברי בעל הבית, וכבר אינו בכלל 'כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה' (ע' מהרש"א ועוד). – חוץ מ'צא' – מאותם דברים המוציאים את האדם מן העולם; קנאה תאוה וכבוד (בשם הרא"ם מגור). – ראשי תיבות 'חוץ מצד איסור' [וכעין זה יש במסכת דרך ארץ (1): 'כשהוא דרך כשרות']. והמאירי כתב שאין גורסים חוץ מצא – 'אלא שמקצת ספרים נמצא כן ודרך הגהת ליצנים נשתבשו בה הספרים'. ובספר שפת אמת הציע לפרש שתקנו כן לאחר מעשה דבר-קמצא שאירע קלקול בהוצאת האורח ונחרב על ידי כך בית המקדש. לכן אמרו שביד האורח לעתים שלא לצאת, כאשר תיגרם לו בושה גדולה. עע"ש.

ע"ע: תורת הרבי ר' זושא קטז; אמרי פינחס (מקורייך) לקוטי הש"ס; צדקת הצדיק מו ופרי דיק ויגש ג.

'ככתבם וכלשונם'

'הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול – תוכן חול' –
 'זה מורה שהעיקר הוא חשק ורצון הלב, כי אף אם האדם עוסק בדברי קודש, אם לבו בל עמו, שפתוח לחול – היינו שתשוקתו וחשק לבו הוא פתוח לחול – בזה לא בחר ה' כי רחמנא לבא בעי, וזה האדם נקרא 'תוכן חול'. אבל אם האדם עוסק אפילו בדברי רשות, אך אם כונתו שעל ידי זה יוכל לעבוד את השי"ת ונקרא 'בנויות בחול', אך מחמת שחשק לבו פתוח לקודש – נקרא 'תוכן קודש'...' (מתוך מי השלוח ח"ב ריש יתרו).

ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי. ועל דבר זה ידו כל הדווים, כי העובר על דברי סופרים נקרא רשע, כמו שאמרו ביבמות כ. אבל על זה אמרו הקדמונים מאמר חז"ל **כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה – חוץ מצא**.

ולא לחנם כתבה תורה ענין המעפילים בפרשת שלח, אשר כבר האמינו בדברי משה, ולמה לא שמעו לו בזה שאמר להם אל תעלו וגו' – אלא שהם חשבו שזה בכלל 'חוץ מצא'. ועיין בזהר (ח"ג סק.) המליץ כל ענין מרגלים על התורה, והיה העונש שלא ישיגוה, ועל זה העפילו לעלות אף נגד רצון השי"ת, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קה.) חוצפתא – מלכותא בלא תגא. ולמדוה מבלעם, שאח"כ הסכים השי"ת, כי בלעם נסתכל עד עקבתא דמשיחא ולכך ידע סוד זהו. פירוש, כידוע מלכות הוא כנסת ישראל, ו'כתר' הוא שורש רצון השי"ת, ורוצה לומר ממשלה מעצמו בלי רצון הרוצים, והתקרבות כנסת ישראל מעצמם. והם (המעפילים) לא הצליחו בזה מפני שאכלוה פגה, כמו שאמרו ז"ל (בסוטה מט:) בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא – שאז הוא העת לזה, ולעתיד, נקבה תסובב גבר, ואין כאן מקומו, ולכך אמר להם משה והיא לא תצלח – נראה שעצה היא, אלא שלא תצלח, ודייק 'והיא', שבכל מקום דרשו רז"ל היא ולא אחרת – שיש זמן אחר שמצליח, ודוא זמננו זה, שהוא עקבי משיחא' (צדקת הצדיק מו).

פרק שמיני; דף פז**באורים ופרפראות**

'הלכה רגל ראשון לעשות בבית אביה, שחט עליה אביה ושחט עליה בעלה – תאכל במקום שהיא רוצה'. אם גורסים כן, 'הלכה... לעשות' צריך לפרש שאינו בדוקא, שהרי אם כבר הלכה לעשות הלא ביררה רצונה לאכול משל אביה, אלא כלומר דרך הנשים רגל ראשון לעשות בבית האב (עפ"י תוס').

אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום בגימטריא: ככלה הנמצאת שלימה בבית חמיה עם הכולל. (גליונות קהלות יעקב)

והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי ולא תקרי לי עוד בעלי. אמר רבי יוחנן: ככלה בבית חמיה

א. רב יהודה אמר רב: מחיצה מפסקת לתפילה. וחולק על רבי יהושע בן לוי שאמר: אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

א. רש"י מפרש לענין צירוף למנין עשרה. והתוס' חולקים וסוברים שגם לרבי יהושע בן לוי אין מצטרפים לעשרה [שכן נראה מסתם סוגית הגמרא בעירובין], ופרשו שהנידון הוא לענין ענייית יחיד קדיש וקדושה. וכן לענין ברכת כהנים, כשמחיצה מפסקת בין הכהנים למתברך (ע' סוטה לה: ותוס'). והלכה כרבי"ל שאין מחיצה מפסקת (וכן פסק הרשב"א בתשובה, ח"ג רפו). ולענין שופר ומגילה הכל מודים שאינה מפסקת, מפני שאין צריך עשרה.

ב. העומד בתוך הפתח, מן האגף ולפנים – מצטרף. מן האגף ולחוץ – אינו מצטרף. דין זה אמור הן לענין ענייית קדיש וקדושה לדעת רב [אך כאמור הלכה כרבי"ל ובכל אופן עונה עמהם], הן לענין צירוף לעשרה. האגף עצמו – נחלקו הפוסקים אם דינו כלפנים או כלחוץ. וכן נחלקו האם ה'אגף' היינו חלל הפתח או רק מקום עובי הדלת כשהיא נסגרת. ואם רואים אלו את אלו, אפשר להצטרף אפילו עומדים לגמרי מבחוץ. ולכתחלה יותר טוב להחמיר בזה כי נחלקו הדעות בדבר (עפ"י או"ח נה, יג ובאה"ל).

ב. אגפי שערי ירושלים (= עובי השער, מקום נקישת הדלת ולפנים) – כלחוץ, שלא נתקדשו שערי ירושלים מפני שהמצורעים מגינים תחתיהם מפני החמה והגשמים. ואולם שערי העזרה נתקדשו מלבד שער ניקנור שמצורעים מחוסרי כפרה עומדים שם ומכניסים בהונות ידם ליתן עליהם מדם האשם – לכך לא נתקדש בקדושת העזרה אלא קדושתו כמחנה לוייה (תוס' נויר מה.).

הרש"ש צידד שמן האגף ולפנים נתקדש בשער ניקנור, ורק מן האגף ולחוץ לא קדושהו, שלא כשאר שערי העזרה שנתקדשו גם מן האגף ולחוץ (ויש להעיר מדברי עצמו להלן צג: שנראה שלא נקט כן).

דף פו

קנז. האם המקומות דלהלן נתקדשו אם לאו? ומאי נפקא מינה?

א. גגים ועליות שבירושלים ובמקדש.

ב. לשכות ומחילות שבהר הבית.

ג. החלונות ועובי החומה.

א. אמר רב: גגים ועליות (שבירושלים ובמקדש) לא נתקדשו. נפקא מינה לאכילת קדשים קלים שאינם נאכלים בעליות ובגגות שבירושלים, כגון קרבן פסח. וכן אין שוחטים קדשים בגגי העזרה ועליותיה. גגים שבעזרה השוים לקרקע העזרה – קודש.

עליית ההיכל נתקדשה, שלא כעליות העזרה (את תבנית האולם ואת בתיו וגזוזטיו ועליותיו... הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל). אך לא גגו [שלא נזכר בכתוב הזה. ואף על פי כן היה גג ההיכל מקודש לענין זה בלבד – להניח עליו כלי קודש, כדוגמת קני המידה שהיו מונחים מעל שער המזרח 'שושן הבירה' (עפ"י רש"י ותוס'). וכן משמע ברמב"ם הל' מעשה הקרבנות ה,ד]. ויש דעה הסוברת שגם גג ההיכל נתקדש. ע' משך חכמה תרומה כו, יד מספרי זוטא].

[אבא שאול אומר: עליית בית קדשי הקדשים חמורה מבית קדשי הקדשים; אין נכנסים לה אלא פעם אחת בשבוע. ואמרי לה: פעמים בשבוע. ואמרי לה: פעם אחת ביובל – לידע מה היא צריכה].

א. הרמב"ם השמיט החילוק שבין עליות ההיכל לשאר עליות. וכתב הצ"ח שלפי המסקנא יש לומר שהגגים והעליות הפתוחים לקודש – קודש, פתוחים לחול – חול (וכן צדד בשפת אמת יומא לא. ואולם בתוס' שם ד"ה וכולן) אין במשמע כן. והמנחת-חינוך (שסב, ג) חולק (וע"ע קהלות יעקב סא).

ב. בית שהוא מוגבה ממפלס הקרקע, נראה שאינו בכלל 'עליה', כי קרקעיתו בטלה לקרקע המקום והרי זה כמקומות גבוהים בקרקע שגם הם נתקדשו (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד סג, ד).
ג. יש אומרים שלהלכה קדשים קלים ומעשר שני נאכלים בגגות ירושלים, שגגות ירושלים נתקדשו שלא כגגות העזרה (ע' מנחת חינוך שסב, ה – בדעת הרמב"ם והראב"ד והתוס' (ומהרש"א) במכות יב; אור שמח בית הבחירה ו, ז; אבי עזרי (מהרו"ד) קרבן פסח ט, א).
ויש אומרים כן לגבי גגות העזרה שאוכלים שם קדשים קלים, אך לא בגגות ירושלים (ע' בשו"ת הרשב"א ל, ד, וכפי שהסביר דבריו בקהלות יעקב סב).
וישנה דעה שגגים ועליות שנבנו לאחר הקידוש הראשון – קדושים. ולא אמרו אלא שהגגים והעליות שהיו בנייים באותה שעה לא נתקדשו (ע' בפירוש הראב"ד לתמיד).
ד. זה שגגים השוים לקרקע עזרה נתקדשו, דוקא בפתוחים לקודש, אבל פתוחים לחול – חול (עפ"י תוס' יומא לא. ד"ה וכולן [וכ"כ המאירי לענין גגים שמעל לשכות הבנויות בחול, שאעפ"י שפתח הלשכות לקודש, הגגים חול הואיל ופתוחים הם לחול]. וע"ש בשפ"א שצדד גם בגגים מוגבהים כנ"ל).

ב. הלשכות הבנויות בקודש (– בעזרה) ופתוחות לחול (מחוץ לעזרה) – תוכן חול (ואם פיתחן בהר הבית – קדושתן כקדושת הר הבית. עפ"י רש"י ועוד). בנויות בחול ופתוחות לקודש – תוכן קודש. [הכהנים אוכלים קדשי קדשים בלשכות הפתוחות לעזרה. ואולם לענין חיוב לנכנס להן בטומאה, וכן לענין שחיטת קדשים קלים – אין דינן כתוך העזרה, אפילו בלשכות שכנגד פתח העזרה (עפ"י זכאים נו). וישנם תנאים הסוברים שהפתוחות לקודש קודש לכל דבר (ע' תוספתא מעשר שני ב, יד ובהגר"א; ר"ש ורע"ב מעשר שני ג, ח).].

א. אעפ"י שהלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש אינם כקודש לכל דבר כאמור, מדרבנן אסור להיכנס לשם בטומאה. ויש מי שכתב למסקנא אף מדרבנן אינו כקודש (עפ"י חק נתן שם – בדעת הרמב"ם. ובספר יד דוד שם דייק להפך).
יש מי שכתב שמצות עשה דאוריתא של שילוח טמאים, קיימת באותן לשכות (ע' בשו"ת אור שמח מד). ויש להסתפק על דם שיצא לשם, האם נפסל משום 'וצא' (עפ"י אור שמח בית הבחירה ו, ח. וע"ע במשך חכמה צו ו, כ).
ואסור לישוב באותן לשכות, כמו בעזרה (עפ"י תוס' יומא כה. ח.). ונראה שאינו אלא איסור דרבנן (מנחת חינוך שסב, ג).

ולענין חיוב משום 'שחוט' חוץ' לשוחט באותן לשכות; המנחת-חינוך (קפו, ה) נסתפק בדבר. ובחזון איש (קדשים כ ב, ה) כתב שפטור.

ע"ע בקריית ספר (בית הבחירה ו); באר יעקב (לגרמ"ש שפירא שליט"א. שבועות כ, ג).

ב. לשכות שיש להן פתח לקודש ופתח לחול; היו בנויות בקודש – קודש. בחול – חול. חציין בקודש וחציין בחול (כמו לשכת הגזית) – החלק הבנוי בקודש קודש והבנוי בחול חול (עפ"י משנה מעשר שני ג, ח; תוספתא מעשר שני ב, יד).

ג. לשכות שבירושלים ושבהר הבית, האם הולכים אחר פתחן או אחר מקום בנייתן – אין הדבר ברור (ע' במנחת חינוך שסב, ג).

אמר רבי יוחנן: מחילות [שתחת העזרה] לא נתקדשו. וכן שנה רבי יהודה בביריתא: מחילות שתחת ההיכל – חול. ואמרו בגמרא: דוקא מחילות הפתוחות להר הבית. אבל הפתוחות לעזרה – קודש.

- א. מחילות שהן קודש, מסתבר שדינן כלשכות הפתוחות לקודש, ואין חייבים עליהן משום ביאה בטומאה (עפ"י מנחת חינוך שסב, ג).
- ב. מחילות שמתחת להר הבית ופתוחות להר הבית – דינם כחול לגמרי, ואפילו קדושת ההר אין להן. מחילות שמתחת לעזרה הפתוחות להר הבית; יש אומרים שהם כחול לגמרי (עפ"י 'המפרש' בתמיד כו: ד"ה מסייע וע' מאירי. וע"ע באבני נזר יו"ד תג, ה-ט). וי"א שקדושת הר הבית עליהן (מנחת חינוך שסב, ג. וכן יש מדייקים מלשון רש"י לעיל סז: ד"ה מחילות – ע' שער המלך בית בחירה ו, ט).
- ג. מחילות שמתחת העזרה, ופתוחות לחול ולקודש – לדעת השער-המלך (שם) דינן כקודש.
- ד. אין חילוק בין מחילות שהיו בשעת הקידוש הראשון או שנעשו לאחר מכן [אף לפי דעת הראב"ד שגגים ועליות שנעשו אחר כך קדושים] (קובץ תשובות הגריש"א ח"ג סוס"י קפח. ע"ש).

ג. שנינו במשנה: החלונות ועובי החומה – כלפנים. ולדברי רב שגגים ועליות לא נתקדשו, העמידו בגמרא דברי המשנה בחלונות השוים לקרקע. ועובי החומה – בחומה פנימית [הקרויה 'חיל'] הנמוכה ושוה לגובה קרקע העזרה (שקרקע העזרה הולך וגובה, עולה במעלות).

א. הרמב"ם (קרבן פסח ט, א; בית הבחירה ו, ט; מעשר שני ב, טז; מעשה הקרבנות י, ה) סתם וכתב שהחלונות ועובי הכתלים כלפנים. ולא הביא האוקימתא בשוים לקרקע. והשיגו הראב"ד (בהלכות בית הבחירה). וכנראה הרמב"ם לא גרס כן בגמרא (עפ"י באור הגר"א או"ח נה ס"ק כו). והכסף-משנה כתב שהרמב"ם סמך על מה שכתב שגגות הלשכות השוים עם קרקע העזרה – קודש.

ויש מי שכתב שהרמב"ם נקט שהסוגיא בזבחים חולקת על סוגיתנו, ופסק כמותה שכן פשוטו דברי המשנה שאין חילוק אם שוות לקרקע אם לאו (עפ"י מנחת חינוך שסב, ד; זבח תודה). או בדרך זו: דעת הרמב"ם להלכה לחלק בין חומות ירושלים והר הבית שנתקדשו הגם שאינם שוים לקרקע, ובין חומת העזרה (עפ"י מנחת חינוך שסב, ה; אבי עזרי קרבן פסח ט, א). [וע' בשו"ת אבני נזר (יו"ד תג) שכתב להסתפק להלכה האם עובי חומת הר הבית נתקדש אם לאו. ובמקום שאי אפשר לילך עליו, מצטרף לכך צד נוסף להקל שלא נתקדש (כדלהלן). ופסק שם מכמה טעמים שיותר לאדם טמא להכניס ידו לחריצים ולנקבים שבכותל המערבי].

הסבר נוסף: לדעת הרמב"ם עובי החומה והחלונות שתחתם יש בנין אטום – נתקדשו שהרי אלו כקרקע מוגבהת, ולא דנו בגמרא אלא במקום שיש חלל מתחת, כגון שיש בחומה מקום מושב לשומרים (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד סג, ד).

ב. לפי תירוץ אחד בתוס' לא נתקדש מקום עובי החומות אלא אם הלכו בהם ב"ד בשעה שהיו מהלכים לקדש, כגון שהלכו על החיל, אבל אם לא הלכו שם – לא נתקדש. ולתירוץ האחר בכל אופן נתקדש על פי דעת בית דין.

קנת. א. האם מותר לעקור מחבורה לחבורה בליל פסח?

ב. האם פסח אחד נאכל בשתי חבורות? האם אדם אחד אוכל מן הפסח בשני מקומות?

ג. מה דינו של השמש המשמש בשתי חבורות בפסח? ומה יעשה השמש כשאכל כזית מן הפסח בצד התנור?

ד. מה דינם של סילוק מחיצה ועשיית מחיצה באכילת הפסח?

א. אין לעקור בפסח מחבורה לחבורה [כן פירש רב את ההלכה 'אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן'. וסובר כרבי יהודה וכסתם משנתנו שאסור לאכול הפסח בשני מקומות כדלהלן, וגזרו שלא לעקור למקום חבורה אחרת שמא יאכל מהפסח שם. רשב"ם ותוס' קיט: וע"ש הדין בזמן שאין פסח]. ודוקא בשעת אכילה אבל שלא בשעת אכילה, כגון לקריאת ההלל שלאחר מכן – עוקרים.

א. מכאן משמע שאפשר לגמור ההלל בליל הסדר אף שלא במקום הסעודה (עפ"י מגיד משנה הל' חמץ ומצה ח"י – כדברי הרמב"ם; רמ"א או"ח תפ).

ואילו הרמב"ד (בהשגותיו שם) כתב שאין הדעת מקבלת כן, שאין כאן שם לארבעה כוסות כשאינן במקום אחד. (ושמא יעמיד הגמרא בשרואים מהגג את הבית וסובר שאין זה נחשב שינוי מקום לענין ארבע כוסות (ער"ן להלן קא לגבי קידוש במקום סעודה). ואולם לענין אכילת הפסח אין מועילה ראיית המקום, כדמוכח מדין נסתלקה מחיצה ביניהם שנחשב מקום חדש כפשוטו דברי רש"י, הגם שרואים ונמצאים במקום הראשון. אך בדעת הרמב"ם י"ל שאין זה 'שינוי מקום' אלא חבורה אחרת היא).

ב. לפי פירוש הרמב"ם, שתי חבורות האוכלות בבית אחד, חייבום חכמים להפוך פניהם אלו מאלו, כדי לזכור שאינם רשאים לאכול אלו מאלו.

ב. לדברי רבי יהודה [וכן סתמה משנתנו והמשנה דלהלן פט: כפרש"י שם. וע' גם רשב"ם קכ.], הפסח נאכל בשתי חבורות (על הבתים אשר יאכלו אותו בהם). אבל אין אדם אחד אוכל בשני מקומות (בבית אחד יאכל. ויש אם למסורת; 'אכל' כתיב).

לדברי רבי שמעון – להפך; האוכל אוכל בשני מקומות, אבל אין הפסח נאכל בשתי חבורות (יש אם למקרא, בבית אחד יאכל – הפסח. כלומר בחבורה אחת). [ומשמע שלדברי רבי שמעון אין למסובים להפוך פניהם לצד אחר, שנראה כשתי חבורות].

א. לדעת רבי שמעון האוסר לאכול הפסח בשתי חבורות, אין חילוק אם מלכתחילה נחלקים לשתי חבורות או אם התחילו לאכול בחבורה אחת ורוצים להיפרד ולהמשיך לאכול בשתי חבורות (כן מבואר בגמרא – עפ"י מהרש"א).

ומאידך נראה שלדעה זו מותר לכל בני חבורה זו לעקור עם פסחם ולאכול עם חבורה אחרת – ובלבד שייאכל לבני החבורה הקודמת בלבד, שהרי נאכל בחבורה אחת. כן יש לראות בדברי התוס' להלן קיט: ד"ה אמר. וכ"מ ממה שאמרו שאם נסתלקה מחיצה – אוכלים.

ב. כתבו התוס': אף לדעת המתיר לאכול הפסח בשתי חבורות, לאחר שנחלקו וכל חבורה נטלה חלקה – אסור להוציא חלק חבורה זו לחבורה האחרת, ונפסל הבשר ב'וצא'. [יש אומרים דוקא אם התחילו לאכול, ויש מצדדים לומר אפילו לא התחילו – כמצוין לעיל פה]. ויש מדייקים מדברי רש"י שאין איסור הוצאה מחבורה לחבורה כששניהם אוכלים פסח אחד (ע' תוס' יום טוב; מנחת חינוך טו, ג).

ג. לרבי יהודה המתיר לאכול בשתי חבורות, מותר לאחד מבני חבורה להסב פניו מבני חבורתו ולאכול הגם שהתחיל לאכול בלא הסבת פנים, ואין זה נחשב כ'שני מקומות' (עפ"י תוס'. ונקטו 'כלה' בהוה, אך נראה שהוא הדין לכל אדם. חזון איש).

ד. כתב המנחת-חינוך (טו, יז): נראה שמותר למקצת מבני חבורה שעדיין לא התחילו לאכול, ליטול מן הפסח ולאכול במקום אחר. אין איסור הוצאה מהחבורה אלא לאלו שהתחילו לאכול או לאדם זר [וזה דוקא למאן דאמר הפסח נאכל בשתי חבורות, אבל לדעת האוסר אסור למקצת בני החבורה לאכול בניפרד].

ה. הרמב"ם (ט, א) פסק כרבי יהודה וכסתם מתניתין שהפסח נאכל בשתי חבורות. וכ"כ רשב"ם (קיט: ד"ה אמר רב; קכ. ד"ה ישנו). והמאירי פסק להחמיר, שלא לאכול בשתי חבורות ולא בשני מקומות.

ג. לדעת האומר אין אדם אחד אוכל הפסח בשני מקומות, שמש המשמש שתי חבורות והוא נמנה על אחת מהן, כשהוא עומד למוזג לבני החבורה האחרת, קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואוכל. אבל לרבי שמעון יכול לאכול בשני המקומות ואין צורך להקפיד בדבר. (כן משמע מרש"י).
 לפרש"י משמע שקופץ את פיו גם כאשר אין שום דבר בפיו. ואילו הרמב"ם מפרש רק אם יש בפיו מהפסח, צריך לקפוץ את פיו ולהחזיר פניו עד שמגיע אצל חבורתו.
 השמש שאכל כזית בצד התנור; לדעת האוסר לאכול בשני מקומות, אם פקח הוא ממלא כרסו ממנו כי אי אפשר לו לאכול שוב במקום אחר. ואם רצו בני חבורה לעשות עמו טובה – באים ויושבים בצדו.
 א. לדעת המתיר לאכול בשני מקומות ואוסר בשתי חבורות, יכול השמש להמשיך לאכול עם החבורה במקום אחר, או יאכלו בני החבורה במקום שאכל השמש, אבל לא יאכל השמש בצד התנור והם אוכלים במקום אחר (עפ"י המאירי).
 ב. אכל מבעוד יום – לא פסל עצמו מלאכול במקום אחר או עם חבורה אחרת (לעיל מא:). ויש מי שכתב שהוא הדין אם אכלו בלילה נא, אין זו אכילה הפוסלת עצמו מבני חבורה (קובץ ענינים שם).

ד. רב כהנא סבר שפריסת מחיצה בין האוכלים, עושה אותן לשתי חבורות אך לא שני מקומות (שאינן כאן מקום חדש, כי אינו רואה אויר שלא ראה עד עכשיו). ואילו סילוק מחיצה מביניהם יוצר מקום חדש. ולכן במקרה הראשון לרבי יהודה אוכלים ולא לרבי שמעון. ובמקרה השני – להפך (עפ"י רש"י).
 רב אשי אמר לרב כהנא שאין הדבר פשוט אלא יש להסתפק בדבר. ועלה ב'תיקו'.
 מדברי הרמב"ם (ה,ט) משמע שבין בעשיית מחיצה בין בסילוק מחיצה יש להסתפק משום שני מקומות או שתי חבורות (כן מפרש הצ"ח).
 נעשית מחיצה ונסתלקה – אוכלים (עפ"י רמב"ם שם. ונראה שה"ה להפך, כשנסתלקה מחיצה מביניהם ושבה).

קנט. אלו מהלכות דרך ארץ בעניני סעודה ואורח ושמש, מוזכרות בסוגיא?

כמה מנהגי דרך ארץ והלכות סעודה למדנו מתוך הסוגיא:
 אין לאדם לנהוג מנהג שררה וחשיבות בעצמו, וכששואלים אותו לשמו והוא חכם, אינו אומר 'רב פלוני' אלא יאמר את שמו ללא תואר כבוד. מלבד אם קוראים לו כן מקטנותו (עפ"י רש"י), או שהוא ידוע לכל בכינוי זה (עפ"י ר"ח).
 וכן אם אין מכירים אותו כלל, מותר להודיעם שהוא תלמיד חכם וסמוך (עפ"י מהרש"א).

כל מה שיאמר לו בעל הבית – יעשה (חוץ מצא); גם אם אומר לו לנהוג במנהג חשיבות ושררה. אם היה נוהג פרישות בדבר מסוים משום סרך איסור, אינו מחויב לשמוע לבעל הבית לעבור על מנהגו (עפ"י שערי תשובה קע). וכן בעניני אכילה ושתייה, אם אינו תאב לאכול – מותר לו להימנע (עפ"י משנ"ב).

מסרבים לקטן (מלקבל דבריו, עד שיפציר בו), ואין מסרבים לגדול.
 דבר שהוא מנהג גסות ושררה, אף אם יאמר לו גדול – מסרב (עפ"י תוס').

השונה כוסו בבת אחת – הרי זה גרגרן. בשנים – דרך ארץ. שלשה – מגסי הרוח (מלבד בכוס גדולה מאד, שותה בשלשה או בארבע פעמים. רמ"א או"ח קע,ה). ולא אמרו בכוס קטן וביין מתוק ולמי שכרסו רחבה – שזה שותה בבת אחת.

כשאדם שותה ואוכל בפני אחרים, אין דרכו להפוך פניו – מלבד הכלה שכן דרכה מפני בושה וצניעות. יש אומרים שזה רק בשעת סעודה שהכל שותים, אבל השותה לבדו מים לצמא, דרך תלמיד חכם שהוא צנוע ואינו שותה בפני רבים (עפ"י בכורות מד: וברש"י, כהסבר התוס' שם באופן אחד. ואולם רבנו תם מפרש בענין אחר, ולדבריו אין צורך להקפיד בכך. ויש שנראה מדבריהם שאף בסעודה דרך ת"ח להסב פניו בשתייתו. ע' במסכת דרך ארץ זוטא ו; ספר הרוקח שכת. ויתכן שברייתא דד"א חולקת על תלמוד דידן, או שמה תלוי הדבר במנהג המקומות).

אמר רב הונא: בני חבורה נכנסים בשלשה ויוצאים אפילו באחד. (השמש אינו משמש אלא כאשר מתכנסים שלשה אנשים לפחות. אבל הסבו שלשה, יכול כל אחד לצאת כשרוצה והשמש ממשיך לשרת אפילו את האחד שנשאר).

אמר רבה: דוקא כשנכנס לאכול בזמן שרגילים להיכנס, ודוקא אם הודיעוהו מראש לשמש שכן דרכם, לצאת אחד אחד. אמר רבינא: ונותנים שכר דמים. וצריך האחרון להוסיף דמים. ואמרו שאין הלכה כן. רבנו חננאל מפרש מאמר זה על חבורת הפסח, שאם שלחו לקרוא לכל בני החבורה ולא באו אלא שלשה – יכולים לאכול ואין צריכים להמתין [ואפילו אכלו אלו השלשה הכל – אין משלמים לשאר חלקם. רמב"ם], אבל לא בפחות משלשה. ואם הקרואים כבר נתקבצו ושוב יצאו, ושלחו לקרוא להם ולא מצאום, אפילו לא נשאר אלא אחד – אין צריך להמתין. אמר רבינא: ומשלם דמים. ואין הלכה כמותו, ודוקא כשנכנס בזמן שאנשים נכנסים לאכול. וכעין זה פירש הרמב"ם (טו, א) אלא שפירש 'יוצאים אפילו באחד' – שבסיום האכילה אין הנפטר צריך להפטיר לחברו אלא אפילו גמר אחד יצא [ואין צריך להיות לצוותא לנשאר. וגם אין לו לחוש משום נותר. ר"י קורקוס].

פרק שמיני; דפים פז – פח

- קס. אצל איזו רשות אוכלים האישים דלהלן את הפסח?
- א. אשה נשואה.
 - ב. יתום ששחטו עליו אפוטרופסיו.
 - ג. בן ובת, קטנים וגדולים.
 - ד. עבד ושפחה כנעניים ועבריים.
 - ה. עבד של שני שותפים.
 - ו. מי שחציו עבד וחציו בן חורין.